

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDEKİ SOSYO-KÜLTÜREL YAŞAMIN GÜNÜMÜZ KIBRIS TÜRK TOPLUMUNDAKİ YANSIMALARI¹

REFLECTIONS OF THE SOCIO-CULTURAL LIFE IN DEDE QORKUT STORIES IN THE CONTEMPORARY TURKISH CYPRIOT COMMUNITY

Doç. Dr. Burak GÖKBULUT

Yakın Doğu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs, PK. 99138, Mersin 10, Türkiye.

Doç.Dr. Mustafa YENİASIR

Yakın Doğu Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs, PK. 99138, Mersin 10, Türkiye.

Article Type : Review Article / İnceleme Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.906>

Reference : Gökbulut, B. & Yeniasir, M. (2018). "Dede Korkut Hikâyelerindeki Sosyo-Kültürel Yaşamın Günümüz Kıbrıs Türk Toplumundaki Yansımaları", International Social Sciences Studies Journal, 4(23): 4549-4555.

ÖZ

Türk tarihi, kültürü ve edebiyatında çok büyük bir öneme sahip olan Dede Korkut Hikâyeleri aynı zamanda Türk kültürünün ve edebiyatının mihenk taşlarından biridir. Eser Türk devlet yapısı, sosyal yaşamı ve normları, gelenek-görenekleri, savaş taktikleri, avcılıkları, yeme-içme kültürleri, aile yapısı vb. daha birçok konuda Türk yaşamı hakkında bize çok değerli bilgiler vererek, bu bilgiler ışığında bütün Türk boylarına yol göstermektedir.

Bu makalede amaç, Oğuz yaşamının ve Türk Dünyasının en önemli ortak değerlerinden olan Dede Korkut Hikâyelerinin, Kıbrıs Türklerinin kültüründe ve yaşamında nasıl ve ne ölçüde etki yarattığını tespit etmeye çalışmaktır.

Yapılacak tespit ve değerlendirmelerde, Dede Korkut Hikâyelerindeki yaşamla Kıbrıs Türk halkının kültürel ve sosyal yapısını karşılaştırarak, benzerlikler ortaya koyulmaya çalışılacaktır Buradan hareketle makalede, aile ilişkileri, evlilik, komşuluk, misafirperverlik, gelenek-görenekler, avcılık, yeme-içme kültürü, din ve inançlar, gelenekler, meslekler, rüya motifi, destan anlatma geleneği, formel sayılar, araç-gereç ve eşyalar, sosyal dayanışma, çalgı aletleri, oyunlar vb. unsurlar tespit edilip değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Çalışmada Kıbrıs Türklerinin eski Oğuz yaşamından birçok unsuru taşıdığı ve devam ettirdiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Hikâyeleri, Kıbrıs Türkleri, ortak Türk kültürü, Oğuz Türkleri, kültür.

ABSTRACT

Dede Qorqut Stories have a great importance in Turkish history, culture and literature and it is one of the most important touchstones of the Turkish culture and literature. This work gives us very precious informations regarding many aspects of Turkish life such as Turkish State structure, social life and norms, customs and traditions, war tactics, their huntings, their eating and drinking cultures, family structures etc. and in the light of this information it leads to all of the Turkish tribes.

The aim in this article is to be able to determine, how and to what extent Dede Qorqut Stories - which is one of the most precious common values of Oğuz life and Turkish World - would have an impact in the Turkish Cypriots culture and life and their reflections.

In the determination and assessment that we will perform in this examination, we will try to compare the cultural and social structure of Turkish Cypriot public and to reveal their similarities with Dede Qorqut Stories. The elements such as family relations, marriage, neighborhood, hospitality, customs and traditions, hunting, eating and drinking cultures, religion and

¹ Bu çalışma 19-23 Ekim 2015 tarihleri arasında Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü tarafından düzenlenen "III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi: Dede Korkut ve Türk Dünyası" adlı kongrede bildiri olarak sunulmuş ancak basılmamıştır. Makale söz konusu bildirinin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş şeklidir.

beliefs, traditions, professions, dream patterns, epic narrating tradition, formal numbers, equipment and goods, social solidarity, musical instruments, games etc. will be detected and tried to be evaluated.

The study concluded that the Turkish Cypriots carried and maintained many elements from the old Oguz life.

Keywords: Dede Korkut Stories, Turkish Cypriots, common Turkish culture, Oguz Turks, culture.

1. GİRİŞ

Türk Dünyası'nın önemli bir bölgesi olan Kıbrıs (KKTC), Anadolu'nun Anamur burnundan 71 km açığa, 9.251 km²'lik alanıyla Doğu Akdeniz'in en büyük adası konumundadır. Bugün adada yaşayan Kıbrıs Türklerinin kültür ve edebiyatının esas temelini Anadolu Türk kültürü oluşturmaktadır. Çünkü Osmanlı'nın adayı fethiyle birlikte Anadolu'dan buraya iskân edilen aileler (Gökçe, 1998 ve 1999), tüm yaşayış şekillerini, gelenek-göreneklerini, halk anlatılarını yani kültür ve yaşam tarzlarını beraberlerinde getirmişlerdir. Adada yaşayan diğer halkların kültür ve inançlarıyla da harmanlanan Kıbrıs Türk kültürü günümüzdeki özgün şeklini almıştır.

Şamanizm ve Gök Tanrı inancının izlerinden kültürel değerlere, geleneklerden uygulamalara, anonim anlatılardan halk şiirine kadar pek çok değer Kıbrıs Türk toplumunun belleğinde ve yaşamında görülebilmektedir.

Türklerin Anadolu'dan adaya gönderilmelerinin üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen, o günden bugüne kadar her alanda devam edip gelen ilişkiler dolayısıyla, bugün Kıbrıs Türkleri ile Türkiye Türkleri arasında dikkate değer bir sosyal ve kültürel ilişki olduğu görülmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri Türk dünyasının ortak değerlerinden biridir. Söz konusu hikâyeler sadece edebi anlamda değil, yaşamın hemen her alanında kullanabileceğimiz geniş bilgiler içermektedir. Fuad Köprülü bu konuda "bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar" diyerek hikâyelerin bu anlamdaki önemine dikkat çekmiştir. Destanlar, halk hikâyeleri, masallar ve efsaneler gibi sözlü ürünler, kültürün aktarılmasında ve toplumsal hafızanın şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri de Türk milletine mensup olan bir bireyin; ait olduğu toplumun geleneklerini, göreneklerini ve inançlarını öğrenmesinde, özetle bireyin kültürlenme sürecinde ve ortak bir belleğin oluşumunda çok önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Oğuz Türklerinin 12-14. yüzyıllardaki geleneksel yaşam tarzının aydınlanmasında büyük bir öneme sahip olan Dede Korkut Hikâyeleri, Kıbrıs Türkleri arasında da bilinmekte ve söz konusu hikâyelerde anlatılan yaşam tarzına ilişkin birtakım unsurlar bugün hâlâ Kıbrıs Türkleri arasında devam etmektedir. Çalışmada Dede Korkut Hikâyelerinde anlatılan ve günümüzde Kıbrıs Türkleri arasında devam ettirilen birtakım geleneksel unsurlar üzerinde durularak; söz konusu unsurların günümüzdeki kullanımıyla geçmişteki kullanımı arasındaki benzerliğe dikkat çekilecektir.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada amaç, bütün bu ilişkiler ve ortaklıklar dolayısıyla, Türk Dünyasının en önemli ortak değerlerinden olan Dede Korkut Hikâyelerinden, Kıbrıs Türklerinin ne ölçüde etkilendiğini ve bu hikâyelerdeki yaşamın adadaki yansımalarını tespit etmeye

2.2.Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızda araştırma yöntemi olarak nitel araştırma uygulanmış ve verileri toplamak amacıyla doküman analizi kullanılmıştır.

2.3. Çalışmanın Örnekleme - Veri Toplama ve Analiz Yöntemi

Çalışmanın evrenini Türk dünyasının ortak değerlerinden biri olan Dede Korkut Hikâyeleri oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri toplam 1 mukaddime ve 12 metinden oluşan Dede Korkut Hikâyelerinden elde edilmiştir. Araştırmada "betimsel analiz" yöntemi kullanılmıştır. Dede Korkut Hikâyelerinin Dresden Nüshasının günümüz Türkçesine çevrilmiş metni incelenmiş, bu hikâyelerde yer alan ve günümüzde Kıbrıs Türkleri arasında devam ettirilen birtakım geleneksel unsurlardan hareketle tespitler ve karşılaştırmalar yapılmaya çalışılmıştır.

3.BULGULAR

Aile ve evlilik: Genel olarak hikâyelerin tümü incelendiğinde Oğuz Türklerinde aile kurumunun çok güçlü bir yapısı olduğu göze çarpmaktadır. Aile içi ilişkilere bakıldığında karı-koca, anne-oğul, anne-kız, baba-oğul, baba-kız ve abi-kardeş gibi karşılıklı aile içi ilişkilerin sevgi ve bağlılık temelinde yaşandığı görülmektedir. Hikâyelerdeki evliliklerin ise “tek eşli(monogami)” olduğu görülmektedir. Bunun tek istisnası “*Beyrek’in kendisini tutsak bulunduğu hisardan kaçırılan Bayburt beyinin kızını almasıdır. Diğer durumlarda hiçbir zaman ikinci bir kadın almak hatıra gelmez. Karısından çocuğu olmayanlar bile bunu düşünmezler. Kadınlara çok saygı gösterilir*” (Ergin, 1994: 27).

Eşler “*gerekince, kocalarına akıl öğretirler, kocalar karılarına sevgilim diye hitap ederler. Evin işlerine, ziyafetlere kadın nezaret eder*” (Ergin, 1994: 27). Bunun yanında “*Karı kocanın karşılıklı davranış ve seslenişleri içten ve saygılıdır. Aile başkanı baba olmakla birlikte herhangi bir koca baskısı yoktur*” (Ergin, 1994: 27).

Kıbrıs Türklerindeki aile yapısına da bakıldığında aynı sevgi bağının aile bireyleri arasında mevcut olduğu söylenebilir. Karı-koca, anne-oğul, anne-kız, baba-oğul, baba-kız ve abi-kardeş gibi aile içi ilişkilerin karşılıklı sevgi ve bağlılık temeline oturtulduğu ve aile değerlerinin kutsal sayıldığı rahatlıkla gözlenebilir.

Diğer bir unsur olan “tek eşlilik” konusunun da kesinlikle Kıbrıs Türk evlilik kurumunda var olduğu söylenebilir. Günümüzde aynı anda ikinci bir eşle evlenmek (imam nikâhı) kesinlikle rastlanılan bir durum değildir. Ancak Osmanlı devrinde İslami kültürün etkisiyle az oranda çok eşlilik görülmüştür. Dede Korkut’ta olduğu gibi kocanın eşinden çocuğu olamıyorsa bile buna büyük bir saygı duyulur ve kesinlikle ikinci bir kadın düşünülmez.

Kıbrıs aile yapısında da ailenin başkanı ve evin direği babadır; yani ataerkil bir yapı bulunmaktadır. Ancak bu kesinlikle bir baskı veya gereksiz otorite kurma değil, tamamen aileyi toparlayıcı ve koruyucu bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadın: Dede Korkut’ta kadının anne, eş veya kız çocuk olarak önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Bu hikâyelerde kadın; yiğit, güçlü, mert, sözü dinlenen, eşine ve evine bağlı, çalışkan, olarak nitelenmekte ve birçok kadın da böyle tasvir edilmektedir. Bu karakterlerin en önemlilerinden biri de Bamsı Beyrek’in eşi Banı Çiçek’tir.

Kıbrıs Türklerinde de ailede ve toplumda kendine bir yer edinmiş, ayakları üzerinde durabilen, çalışkan ve aynı zamanda evini çekip çeviren, ailesini ayakta tutan, güçlü, kendine güvenli kadınlar çoğunluktadır. Kadın toplumun temel ve en önemli unsurlarındandır.

Aynı zamanda tıpkı Dede Korkut’taki gibi Kıbrıs Türk toplumunda da kadının sözü dinlenmekte ve önemsenmektedir. Tüm bunlar göstermektedir ki Kıbrıs Türk toplumunda kadının yeri oldukça önemlidir.

Misafirperverlik: Dede Korkut Hikâyelerinde misafirperverliğe büyük önem verilmektedir. O kadar ki Mukaddime kısmında “*Misafiri gelmeyen kara evler yıkılsa daha iyi*” denmektedir (Ergin, 2005: 16). Yine aynı kısımda kadın türleri açıklanırken iyi kadın tipi “misafiri ağırlamaya göre” değerlendirilmektedir: “*Kırdan yabandan eve bir misafir gelse, kocası evde olmasa, o onu yedirir içirir, ağırılar azizler gönderir.*” (Ergin, 2005: 18) denmektedir. Dede Korkut kötü kadın türlerinden “Dolduran top”u değerlendirirken de esas kıstas misafir ağırlamaktır. “*Uzak kırdan yabandan bir edepli misafir gelse, kocası evde olsa, ona dese ki: Kalk ekme getir yiyelim...*” (Ergin, 2005: 19). Kadın ekmeği getirmemek için türlü mazeretler sıralar ve kocasını dinlemez. Dede Korkut’a göre bu tür kadın “*Nuh Peygamberin eşiği asıllıdır.*” (Ergin, 2005: 19) ve Korkut Ata bununla ilgili olarak; “*Ondan sizi, hanım, Allah saklasın, ocağınıza bunun gibi kadın gelmesin*” (Ergin, 2005: 19) der.

Misafirlikle ilgili olarak dikkat çeken diğer bir nokta da Bayındır Han’ın yılda bir kere ziyafet verip Oğuz beylerini misafir etmesidir (Ergin, 2005: 21).

Kıbrıs Türk sosyal yaşamında da misafirperverliğin büyük yer tuttuğu söylenebilir. Bir misafir geldiği zaman o en güzel şekilde ağırlanmakta, evde ne var ne yok en iyi şekilde ikram edilmeye çalışılmaktadır. İcaz ikramların yanında tatlı sohbet etmek ve güler yüz göstermek de önemli görülmektedir. Eski Türk kültüründen beri var olan misafir ağırlama geleneği Kıbrıs Türk sosyal yaşamında da canlı olarak devam etmektedir.

Din ve inançlar: Dede Korkut Hikâyelerinde söz konusu olan din İslamiyet’tir. Bunun yanında Şamanizm’e ait uygulamalar ve Gök Tanrı inancıyla ilgili unsurlar da hikâyelere hâkim durumdadır. Örneğin:

“Dede Korkut Kitabı'nda çocuksuzluk motifi ve kahramanın doğumu epizoduna yer veren metinlerden Dirse Han'da Boğaç, açların doyurulması, çıplakların giydirilmesi için yapılan hayırların neticesinde bir ağzı dualının alkışı ile doğar. Hızır Aleyhisselam'ın hikâyelerdeki rolünün sınırlı olmasının sebebi bu rolün Dede Korkut üzerinde olmasıdır. Hikâyenin yardımcı kahramanı olarak ön planda ortaya çıkan Dede Korkut şaman-velidir ve hikâyeyi inanın noktasında İslamiyet'ten evvelki Türk kültürüne bağlamaktadır” (Köksel, 2012: 83).

Dede Korkut'ta dağ, su, ağaç kültleri de yer almaktadır. Örneğin:“Dede Korkut Hikâyelerinde Şamanizm kültlerinden dağ, su, ağaç kültleri pek açık olarak göze çarpmaktadır. Dersehan oğlu Bugaç hikâyesinde anası oğlunun başına gelen felaketi dağ ruhundan bilmiş olacak ki ‘otların bitmesin, suların akmasın, geyiklerin taşa dönsün!’ diye dağa hitap ediyor” (İnan, 1952: 23).

Tüm bunlar Şamanist kültürün etkisinin Dede Korkut Hikâyelerinde devam ettiğini göstermektedir.

Yine “XIV. yüzyıl Oğuzlarında yas ve ölü aşı törenlerinin eski Şamanist Oğuzların törenlerinden farkı az olmuştur. Dede Korkut'ta tasvir edilen matemde görülen yüz yırtıp, saç yolup ağlamak, bağıra çağıra ağıt söylemek, beyaz çıkarıp kara giymek, ölünün bindiği atın kuyruğunu kesmek, at kesip aş vermek tamamıyla Şamanizm'in ölüleri kültüne mahsus ayinlerindeki unsurlardır” (İnan, 1952: 24).

Kıbrıs Türkleri de dini inanç olarak İslamiyet'i benimsemişlerdir. Dede Korkut'ta var olan İslami unsurlar Kıbrıs Türkleri arasında da geçmişten günümüze kadar sürüp gelmektedir. Örneğin; namaz kılmak, dua etmek, ezan okumak, abdest almak gibi dini unsurlar Kıbrıs Türkleri arasında özellikle Osmanlı'nın adaya hâkim olduğu dönemlerde daha yaygın durumdaydı. Günümüze yaklaştıkça, bu dinî unsurların Kıbrıs Türk sosyal yaşamındaki etkisi azalmaktadır. Ancak Allah inancı ve Allah'a dua etmek tüm toplumda yaygındır. Bunun yanında İslam dinince kabul gören iyi bir insan olma, dürüst olma, hırsızlık yapmama, kötülük yapmama vb. gibi güzel insani erdemlerin çoğu toplum tarafından uygulanmaktadır.

Dede Korkut'ta var olan Eski Türk inançlarının izleri ise Kıbrıs Türkleri arasında kısmen bulunmaktadır (Beartlı, 2008). Örneğin; zeytin yaprağıyla tütsülenip nazardan korunmak, nazar boncuğu takmak, üç kez tahtaya vurmak, kurşun dökmek, ölü için kırk yemeği yapmak, al basmasından (kötü ruhlar) korunmak için loğusanın başına kırmızı (bazen kırmızı-sarı) başlık koymak veya kurdele bağlamak, yeni doğan bebeği kötülükten korumak için beşiğine sarı ve kırmızı tül kumaş bağlamak ve demir makas koymak, gidenin arkasından su dökmek, Allah'ın yukarıda gökyüzünde olduğunu düşünmek (Yukarıda Allah var deyimi), ölünün üzerine makas ya da demir eşya koymak, davul çalmak vb. inanç ve uygulamaların tümü Kıbrıs Türkleri arasında bugün de devam etmektedir.

Bağcılık-şarap: Ziyafetlerde ve günlük hayatta şarap içme Dede Korkut Hikâyelerinde görülmektedir. Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs'ın güneyinde yaşadıkları dönemlerde bağcılıkla yoğun olarak uğraşmakta ve şarap üretimi yapmaktaydılar. Bugün Galatya ve Geçitköy köylerinde bağcılık sürdürülmektedir. Ayrıca Kıbrıs'ta şarap fabrikaları da bulunmaktadır. Günümüzde de Kıbrıs Türk sosyal yaşamında alkollü içkiler yaygın olarak kullanılmaktadır.

Gelenekler ve sosyal normlar: Dede Korkut Hikâyelerinde bulunan geleneklerden bazıları Kıbrıs Türklerinde de bulunmaktadır. Örneğin; kız isteme, kına yakma, düğün, gerdek gecesi, kurban kesme vb. gibi gelenekler Kıbrıs Türklerinde de mevcuttur. Dede Korkut'ta kız istemede kullanılan “Tanrı buyruğu ile Peygamber kavli ile kızını almaya gelmişim.” (Ergin, 2005: 129) sözleri Kıbrıs Türklerinde de bulunmaktadır: Allah'ın emri Peygamber'in kavli ile kızımızı oğlumuz istiyoruz. Kıbrıs düğünlerine bakıldığında ise tüm köylünün katıldığı ziyafet manasındaki düğünlerin Kıbrıs'ta 1980'ler ve öncesinde yapıldığı görülmektedir. Özellikle eski düğünler tamamen bir ziyafet havasında geçmekte, yemek (yemek olarak da genelde fırında patates, kuzu eti, salata veya herse²) ve içkilerle tüm köyün katıldığı bir ziyafet şeklinde gerçekleştirilmekteydi.

Yine Dede Korkut'ta geçen ele kına yakma geleneği (Örneğin; ‘kızıl kına ak eline yakmaz oldu.’ yas sözleri / Tepegöz'ün ‘elceğizi kınalı kızcağızlar’ı yemesi sözleri) (Ergin, 2005: 70, 162) Kıbrıs Türklerinde de bulunmaktadır. Kıbrıs Türklerindeki avuç içine kına yakma, düğünden önce yapılan kına gecesinde (Yorgancıoğlu, 2000: 176-177, 213) gelinin ve konukların eline kına yakma geleneğidir.

² Çoğunlukla bayram, nişan, düğün gibi özel günlerde buğday ve etin (genelde tavuk, ama kuzu ve dana da olabilir.) dövülmesiyle yapılan geleneksel bir yiyecektir (Türkiye'de keşkek).

Kıbrıs Türklerinde kına yakmanın diğer bir türü de çocuk doğduktan altı ay sonra yapılan altı aylık kınasıdır. Bu törende çeşitli ritüeller uygulanmakta ve çocuğun (erkek/kız) el ve ayağına kına yakılmaktadır (Yorgancıoğlu, 2000: 213).

Gerdek (zifaf) gecesi (Yorgancıoğlu, 2000: 178) geleneğine bakıldığında bu geleneğin geçmişte belirli ritüellere ve uygulamalara bağlı olarak gerçekleştirildiği ancak 1950'lerden sonraki dönemlerde azaldığı ve daha sonradan da ortadan kalktığı görülmektedir.

Sosyal normlardan el öpme ve yaşlılara saygının ise devam ettiği söylenebilir. Ancak el öpme her zaman değil, özellikle Kurban ve Ramazan Bayramlarında veya saygı duyulan bir yaşlı kişi görüldüğünde yapılmaktadır.

Avlanma: Dede Korkut Hikâyelerinde önemli yer tutan unsurlardan biri de av avlayıp kuş kuşlama geleneğidir. Oğuz beyleri arasında av avlamanın sadece beslenme amaçlı bir avlanma değil bir ritüel ve gelenek olduğu bilinmektedir. Beyler ava çıkarken büyük hazırlıklar yapmakta atlarını, oklarını, yaylarını vs. hazırlamaktadırlar.

Kıbrıs Türk erkekleri arasında da ava gitme ve avcılık oldukça yaygındır. Ama ava çıkma birçok insan için sadece kuş türlerini veya tavşanları avlama değil âdeta bir yaşam tarzı, bir gereksinim olarak var olmaktadır. Tabii ki bu avlama ateşli silahlarla yapılmakta ve sadece kuş türleri ve tavşan avlanmaktadır (Çünkü Kıbrıs coğrafyasında geyik, yabani domuz gibi hayvanlar bulunmamaktadır).

Çocuk oyunu: Aşık oyunu Dede Korkut'ta "Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi"nde şöyle geçmektedir: "Meğer sultanım, Dirse Han'ın oğlancığı üç de kabile çocuğu meydanda aşık oynuyorlardı" (Ergin 2005: 25).

Kıbrıs Türkleri arasında da Aşık oyunu oynanmaktadır. Ancak oyun çeşitli nedenlerle (televizyon, bilgisayar, cep telefonu) yaygınlığını yitirmiştir. Bu oyun genelde Vezir Paşa oyunu olarak da adlandırılmaktadır.

Oyun "Rumcaya da benzer isimle (Veziro Vasilo) geçmiştir. Aşık kemiği ile oynanır. İstenen sayıda oyuncu katılabilir. Bu kemiğin altı yüzü vardır ve her yüz, bir değer ifadesidir. Atılıp yere düştükten sonraki durumuna göre değerlerden biri tatbik edilir. Şöyle ki; kemiğin çukur yönüne 'tekne' denir ve oyuncu ceza veya mükâfat almaz. Karşı yönü olan çıkıntıya 'eşek' denir ve oyuncuya dayak cezası verilir. İnce olan diğer iki yüzün de biri düz, diğeri çukurdur. Düz tarafını durduran değneğin sahibi olur. Oyuncularından biri eşek yönünü attığı zaman vezirin emriyle ona dayak atılır. Çukur tarafını durdurabilen vezir olur. Bu yalnız emreder, fakat görevler kalıcı değildir. Mutlak surette değişir. Birden fazla yani iki görev de kazanılabilir. Bir kişi hem vezir hem de değneğin sahibi ise ona vezir paşa denir. Bütün yetkiler onun elindedir. Yönlere göre yapılan değerlendirme her bölgede başka başkadır. Hatta bazı bölgelerin farklı köylerinde bile durumun değiştiği görülür" (Yorgancıoğlu, 2000: 159-160).

Yiyecek-içecek ve mutfak kültürü: Dede Korkut Hikâyelerinde yiyeceklerle ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. Bununla ilgili olarak Osman Güldemir'in çalışması dikkate değerdir. Bu çalışmadakonuyla ilgili olarak şu bilgilere yer verilmiştir:

"1. Kelime: Sofra, toy, şölen yemeği, sağrak sürmek, yemek, içmek, karnı acıkmak, doyurmak, azık, aş, öyün, nimet, beslemek. 2. Etler: koyun, kuş, geyik, sığın geyik, kızıl deve, arık toklu, kuzu, domuz, av eti, tavşan, kaz, tavuk. 3. Süt ve Süt Ürünleri: Süt, peynir, kaymak, yoğurt, 4. Yahniler, Et Kızartmaları ve Kavurmalar: Kara koyun yahnısı, kara domuz etinden yahni, şişlik, kara kavurma. 5. Unlu Ürünler: Gömeç, ekmeç, arpa ekmeği. 6. Yemişler ve diğerleri: Badem, şeker, acı soğan. 7. Meyveler: Güz elması, üzüm. 8.İçecekler: Kımız, al şarap, su, acı ayran" (Güldemir, 2014: 348).

Dede Korkut'ta sıklıkla rastlanan şölen yemeği ve ziyafetler Kıbrıs Türkleri arasında 1980'lere kadar köylerde sıklıkla yapılmaktaydı. Tüm köylünün davet edildiği bu yemeli içmeli ziyafetler özellikle düğün, sünnet, kına gecesi gibi toplanma zamanlarında yapılmaktaydı.

Kıbrıs Türk kültüründe yukarıda adı geçen yiyecek ve içeceklerden ise şunlar bulunmaktadır: av etlerinden kuş ve tavşan, diğer etlerden koyun, kuzu, tavuk, süt ve süt ürünleri (peynir, kaymak, yoğurt), etli yemekler (yahni, şişlik, kavurma), içecekler (şarap, ayran), ekmeç, badem, soğan ve üzüm.

Dede Korkut'ta, İslami inanca göre eti haram olduğu için yenmeyen domuz, Kıbrıs Türkleri tarafından da yenen bir et değildir. Yenen besi hayvanları arasında ise koyun, kuzu, dana, tavuk ve çok seyrek olarak hindi

eti bulunmaktadır. En sevilen et türü ise yağlı kuzu etidir. Yine Dede Korkut'ta geçen yahni, şişlik ve kavurma gibi yemekler de Kıbrıs Türk mutfağında pişen yemeklerdendir.

Süt ürünleri olan peynir, kaymak, yoğurt gibi ürünler de Kıbrıs'ta üretilip tüketilmektedir. Günümüzde bile evlerde hellim, nor, Baf Peyniri, salamura peyniri, talar peyniri gibi çeşitli peynirler yapılmaktadır. Yine yoğurt yapımı da geçmişte evlerde daha yaygındı. Ancak bugün evde yapımı azalmıştır. Bunun nedeni de peynir ve yoğurdun artık hazır gıda ürünü olarak üretilmesi ve tüketilmesidir. Yine yoğurt ve buğdaydan yapılan tarhana da Kıbrıs'ta tüketilen yiyeceklerdendir. Sütün kaymağı da tatlı ve tuzlu hamur işlerinin yapımında ve bazı yemeklerle birlikte kullanılmaktadır. Unlu ürünlerden olan ekmek ve diğer hamur işleri de Kıbrıs Türk yiyecek kültüründe geniş yer tutmaktadır. Yine güneşte kurutulmuş kuzu eti (tuzlu-kekikli) olan samarella da gelenekselleşen yiyeceklerdendir.

Dede Korkut'ta geçen içeceklerden şarap ve ayran Kıbrıs'ta hem üretilmekte hem de tüketilmektedir.

Çalgı aletleri: Dede Korkut Hikâyeleri bu kapsamda incelendiğinde kopuz, davul, boru gibi çalgı aletlerinin kullanıldığı görülmektedir. Davul hem eğlencelerde hem de savaş sahnelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Kıbrıs Türklerinde davul ve zurna düğün, gelin kınası, sünnet gibi eğlencelerde çalınmaktadır. Bu iki çalgı aleti aynı anda çalınarak geleneksel müzikler icra edilmektedir. Anadolu'da kopuzun devamı olan saz ise günümüzde Kıbrıs Türklerinde pek fazla kullanılmamaktadır.

Destan anlatma geleneği: Dede Korkut'ta var olan destan anlatma geleneği (*Oğuz'un ela gözlü kızı gelini destan anlattığında, Herkes sözünü söylediğinde...*) (Ergin, 2005: 140) Kıbrıs Türklerinde 1960'lara kadar sürmüş bu tarihten sonra da azalarak yok olmuştur. Araştırmacı yazar İsmail Bozkurt destan anlatma ve ozancılıkla ilgili şunları söylemektedir:

“Kıbrıs Türk halk edebiyatındaki destanların çoğu anonim olup yalnızca bir kısmının ozanı bilinmektedir. ... Yakın tarih sayılan İngiliz Yönetimi dönemindeki destanların çoğu da anonimdir. Bu dönemde destan ozanı olarak Ahmet Babacan, Dr. Hafız Cemal (Lokman Hekim), daha çok derleyici olarak da Aynalı gibi isimlere rastlanır” (Bozkurt, 2001: 3).

Diğer bir araştırmacı Oğuz Yorgancıoğlu'nun Aynalı ile ilgili düşünceleri şöyledir: *“Aynalı okuduğu destanların yazarı değildir. Bu destanlar Dr. Hafız Cemal tarafından yazılmış ve satsın diye Aynalı'ya verilmiştir. Hafız Cemal Türkiye'ye yerleşince destanların asıl yazarı unutulmuş, destanlar okuyucu ve satıcı Aynalı'ya mal edilmiştir”* (Yorgancıoğlu, 1980: 368).

Araştırmacı yazar (aynı zamanda Karagöz oynatıcısı) Mehmet Ertuğ'un anlatıcılık konusundaki tespitleri ise şöyledir:

“Karagöz oyunu, meddahlık ve ortaoyunu ile birlikte asırlarca Kıbrıs Türkü'nün başlıca eğlence ve düşün kaynağı olmuştur... Özellikle de köylerde -hatta kasabalarda da diyebiliriz- hâkim olan tekdüze yaşama, Karagözcülerin, meddahların gelişi bir canlılık getirir, küçük büyük herkesi etkilerdi... Kadınlar kahvehanelere gidemediği için orada gösteri yapan meddahları da izleyemiyordu. Ama hanımların da kendi aralarında eğlenme durumları vardı. Yer yer dolaşıp masal anlatan kadınlar vardı. Bu kadınlar gittikleri köyde en az bir ay kalır, kaldıkları evin işlerine yardım eder, geceleri de kadınları, çocukları etrafına toplar masallar anlatırlardı. Ben de [Mehmet Ertuğ] böyle birini hatırlıyorum. Adını şimdi unuttum. Bir gözü kaçık, çok uzun boylu, elinde bir çatallı değnek... Kendisi de sanki bir masal kahramanıydı...” (Cahit, 2001:89, 91, 93).

Formel sayılar: Dede Korkut Hikâyeleri incelendiğinde en çok kullanılan formel sayıların 3, 7, 9 ve 40 olduğu görülmektedir. Bilindiği gibi bunlar anonim halk edebiyatında (destan, masal, efsane, halk hikâyesi gibi türlerde) yaygın olarak kullanılan formelsayılarıdır. Bu kullanım durumu Kıbrıs Türk gelenekleri, inançları, halk masalları, efsaneleri ve hikâyelerinde de bulunmaktadır. Örneğin; bu konuda yapılmış bir çalışmada (Gökbulut, 2007: 901) rastgele seçilmiş kırk Kıbrıs Türk halk masalından yola çıkılarak masallardaki sayılar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmadan çıkan sonuç şöyledir(kırk masalda): On bir tane 1, otuz dört tane 2, elli bir tane 3, on iki tane 4, altı tane 5, altı tane 6, on yedi tane 7, iki tane 8, sekiz tane 9, sekiz tane 10, bir tane 12, otuz altı tane 40, dört tane 50, üç tane 100, 1 tane 120, bir tane 1001. Görüldüğü gibi, Dede Korkut'ta yoğun olarak kullanılan 3, 7, 9 ve 40 sayıları Kıbrıs halk masallarında da kullanılmıştır.

4.SONUÇ

Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan birçok unsurun Kıbrıs Türk sosyo-kültürel yaşamında ve edebiyatında geniş bir yansıması olmuştur. Bu yansımalar çok çeşitlidir. Örneğin; ailenin yapısıyla ilgili olarak hem Dede Korkut'ta hem de Kıbrıs Türklerinde ortak olan en önemli unsur her iki tarafta da evliliklerde tek eşliliğin (monogami) söz konusu olmasıdır. Yine ataerkil bir aile yapısının olması da diğer bir benzer noktadır.

Dede Korkut'ta yer alan yiğit, güçlü, sözü dinlenen, eşine ve evine bağlı, çalışkan kadınlar ve kızlar Kıbrıs Türklerinde de şekil ve kabuk değiştirerek devam etmektedir. Şöyle ki, Kıbrıs Türklerinde ailede ve toplumda kendine bir yer edinmiş, ayakları üzerinde durabilen, çalışan ve aynı zamanda evini çekip çeviren, ailesini ayakta tutan güçlü kendine güvenen, sözü dinlenen kadınlar çoğunluktadır.

Kıbrıs Türk sosyal yaşamında misafirperverliğin de büyük bir yer tuttuğu söylenebilir. Bir misafir geldiği zaman en güzel şekilde ağırlanmakta, evde ne var ne yok misafire en iyi şekilde ikram edilmeye çalışılmaktadır.

Dede Korkut'ta da var olan Eski Türk inançlarının izlerinin Kıbrıs Türkleri arasında da var olduğunu görülmüştür. Özellikle zeytin yaprağıyla tütsülenip nazardan korunmak, nazar boncuğu, üç kez tahtayı tıkladmak, davul çalmak, kurşun dökmek, ölü için kırk yemeği yapmak, al basmasından (kötü ruhlar) korunmak için loğusanın başına kırmızı (bazen kırmızı-sarı) başlık veya kurdele koymak, yeni doğan bebeği kötülükten korumak için beşiğine sarı ve kırmızı tül kumaş bağlamak ve demir makas koymak, gidenin arkasından su dökmek, vb. inançların tümünün Kıbrıs Türkleri arasında bugün de var olduğu söylenebilir.

Gelenekler ve sosyal normlar bakımından dikkat çeken unsurlar ise Dede Korkut'ta olduğu gibi Kıbrıs Türklerinde de kına yakma, kız isteme, kurban kesme ve gerdeğe girme (geçmişte) geleneklerinin bulunması, el öpme ve yaşlılara saygının da devam etmesidir.

Bütün bunların yanında avcılık, çocuk oyunu, yiyecek-içecek ve mutfak kültürü, çalgı aletleri, destan anlatma geleneği, formel sayılar vb. birçok unsur bakımından da Kıbrıs Türklerinin yaşamıyla Dede Korkut Hikâyelerindeki yaşam benzerlikler göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Beratlı, N. (2008). Kıbrıslı Türkler'in Kökenleri ve Kıbrıs'ta Bektaşilik, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- Bozkurt, İ. (2001). "Kıbrıs Türklerinde Halk Edebiyatı Bakımından Destan Geleneği" (Ed. Suna Atun ve Bülent Fevzioglu), Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında Destanlar ve Ağıtlar Üzerine Bilgiler-Belgeler-Araştırmalar, ss. 1-6, SAMTAY Vakfı Yayınları, Mağusa.
- Cahit, N. (2001). Eski Lefkoşa Kahveleri ve Kahve Kültürü, Şadi Kültür Sanat Yayınları, Girne.
- Ergin, M. (2005). Dede Korkut Kitabı, Boğaziçi Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (1994). Dede Korkut Kitabı, Giriş-Metin-Faksimile, TDK Yayınları, Ankara.
- Gökbulut, B. (2007). "Kıbrıs Türk Halk Masallarında Yer Alan Sayılar ve Motifler Üzerine Bir İnceleme", I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, 9-15 Nisan 2006, Ankara: Lazer Ofset Matbaa, 901-910.
- Gökçe, T. (1998). "1571 Yılında İç-İl Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler", Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, II: 1-78.
- Gökçe, T. (1999). "1572-73 Yıllarında Kıbrıs'ta İskân Edilmek Üzere Karaman ve Rûm Vilâyetlerinden Sürülen Âileler", Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, III: 9-74.
- Güldemir, O. (2014). "Osmanlı Orta Asya'dan Cumhuriyet Dönemine Türk Mutfağındaki Yemeklerin Değişimi: Yazılı Kaynaklar Üzerinden Bir Değerlendirme", VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 4-5 Nisan 2014, 346-358, Aydın.
- İnan, A. (1952). "Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1 (4): 19-30.
- Köksel, B. (2012). "Dede Korkut Kitabı'nda Dinî-Mitolojik Yardımcı Kahraman Motifi", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 16 (1): 73-88.
- Yorgancıoğlu, O. (2000). Kıbrıs Türk Folkloru, Canbulat Basımevi, Mağusa.